

HISTÓRIA
EURÓPY
V MALÝCH SÚSTACH

JACOB F. FIELD

JACOB F. FIELD

HISTÓRIA
EURÓPY
V MALÝCH SÚSTACH

eastone BOOKS

HISTORY OF EUROPE IN BITE-SIZED CHUNKS

Copyright © 2019 Michael O'Mara Books Limited

Slovak edition © 2020 by Eastone Group, a.s.

Z anglického originálu *History of Europe in bite-sized chunks* vydaného
vydavateľstvom Michael O'Mara Books Limited preložil Peter Štrba.

V roku 2020 vydalo vydavateľstvo Eastone Books, Bratislava.

Translation © 2020 Mgr. Peter Štrba

Jazyková úprava: Miriam Pokorná

Redakčné úpravy: Mgr. Alica Činčárová

Layout: Studio Eastone

Tlač: Kasico, a. s.

www.eastonebooks.com

Všetky práva vyhradené.

Okrem použitia ukážok pre účely recenzie a kritiky žiadna časť tejto knihy
nesmie byť reprodukována ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek
prostriedkami bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8109-396-8

*Túto knihu venujem rodine Bellovcov,
najlepším svokrovcom, akých si len človek môže želať.*

OBSAH

Úvod	IX
1 Klasická antika	1
2 Stredovek	31
3 Reformácia a osvietenstvo	51
4 Vek revolúcií	77
5 Európa v kríze	109
6 Súčasná Európa	143
PodĎakovanie	175
Index	177

ÚVOD

V jednoduchých zemepisných pojmoch sa dá povedať, že Európa je západnou časťou eurázijskej pevniny, pričom k nej patria aj ostrovy v oceánoch a moriach, ktoré ju obmývajú. Východná hranica Európy sa definuje pomerne ľubovoľne: od Ázie ju oddeľuje rieka Ural, Čierne a Kaspické more a turecké úžiny. Táto kniha sa začína pred päťtisíc rokmi počas bronzovej doby, keď sa objavili prvé európske civilizácie. Potom pokračuje až do prvých dekád 21. storočia. Aby čitateľ pochopil takéto široké historické obdobie, knihu sme rozdelili na malé „sústa“. Každé skúma určitý aspekt európskej histórie, či už politický, sociálny, náboženský, ekonomický alebo kultúrny. Niektoré sa detailne zameriavajú na dôležité udalosti, témy alebo obdobia, kým iné ponúkajú čitateľovi stručný životopis niektorých „významných Európanov“, ktorí dotvárali osobitosť kontinentu. „Sústa“ sa dajú čítať aj samostatne, no zároveň tvoria súčasť celkového naratívu.

Keď chceme pochopiť históriu štátov a regiónov, ktoré vytvárajú európsky kontinent, musíme si uvedomiť, že je komplexná. Štáty a regióny tu nikdy neexistovali izolovane a ich vzájomné interakcie postupne vplývali na ich rozvoj. Niekedy boli aj násilné, no prevažovali obdobia medzinárodnej spolupráce a kultúrnych výmen.

Navyše, hoci európske mocnosti už nedominujú svetu svojimi ríšami a kolóniami, ich odkaz cítiť všade: v zákonoch, ústavách, jazykoch, náboženstvách alebo technológiách. História Európy stále vplyva a zasahuje do modernej politiky; jej vplyvu sa nedá zabrániť.

Kniha *História Európy v malých sústach* poskytne čitateľovi možnosť pochopiť príbeh kontinentu, na ktorom sa odohrali niektoré z najvýznamnejších udalostí histórie ľudstva. Boli sme svedkami krutých vojen, žili tu nesebeckí hrdinovia aj povestní zloduchovia. Európa zažila etický idealizmus, no aj bezuzdné násilie, zrodila prevratné objavy či skvelé umelecké diela, no aj početné katastrofy. To všetko je súčasťou histórie Európy a strán tejto knihy.

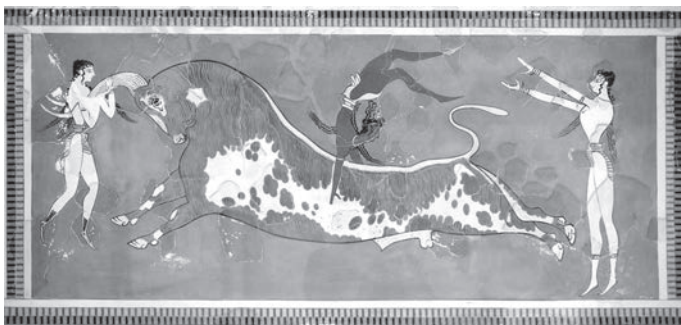
KLASICKÁ ANTIKA

MINOJCI

Kréta bola centrom minojskej civilizácie. Išlo o ľud bronzovej doby, ktorý dostal meno po Minosovi, mýtickom kráľovi Kréty. Minos mal labyrint, v ktorom obetoval ľudí Minotaurovi, obludnému tvorovi, spolovice človeku a spolovice býkovi. Počas tretieho tisícročia pred našim letopočtom (pred n. l.) začali Minojci vyrábať bronzové nástroje, zbrane a tiež sofistikovanú glazovanú keramiku i zlaté šperky. Vyvinuli hieroglyfický systém písma (dnes známy ako „lineárne písmo A“) a obchodovali v oblasti okolo Stredozemného mora, hlavne s Egypťanmi na juhu. Od roku 2000 pred n. l. Minojci stavali palácový komplex v Knosse, okolo ktorého vytvorili prvé mesto v Európe. Neskôr vybudovali ďalšie palácové komplexy na Kréte v mestách Faistos, Zakros a Malia.

Napriek tomu, že veľké zemetrasenie v roku 1720 pred n. l. Knossos zničilo, vznikol na jeho mieste počas nasledujúcich storočí väčší a prepracovanejší palác. Využíval sa na administratívne účely či pri slávnostiach a v jeho útrobách boli dielne, obytné aj skladové

priestory. Keď archeológovia robili v roku 1900 v tomto komplexe vykopávky, odkryli bohaté nástenné fresky so sekulárnymi i náboženskými motívmi. Naturalisticky zobrazovali zvieratá, rastliny aj ľudí. Jedna z najznámejších fresiek zobrazuje „skákanie na býka“, športovo-náboženský rituál, keď celebranti museli schmatnúť rohy býka a vyšvihnúť sa naň (podobný zvyk sa stále praktizuje v juhozápadnom Francúzsku). V 17. storočí pred n. l. sa počet obyvateľov Knossosu vyšplhal pravdepodobne až k číslu stotisíc.

AKROBATICKE PRESKAKOVANIE BYKA BOLA ZALUBA
MINOJCOV. FRESKA NA OSTROVE KNOSSOS.

Minojská civilizácia dosiahla vrchol svojho vplyvu v 16. storočí pred n. l., keď siahala až na Cyprus, na ostrovy Egejského mora a na grécku pevninu, kde ovplyvnila obyvateľov Mykén. Okolo roku 1500 pred n. l. nastal úpadok minojskej civilizácie. Jednou z príčin mohlo byť veľké zemetrasenie pri pobreží Kréty, ktoré Minojcov oslabilo. Mykénčanom umožnilo dobyť Krétu a stať sa v tomto regióne dominantnou silou. V roku 1400 pred n. l. oheň zničil veľký palác v Knossose. Mesto bolo aj naďalej obývané, no zmenšilo sa a stratilo svoju dôležitosť.

FENIČANIA

Prvou veľkou obchodnou mocnosťou Európy bola Fenícia, ktorá vybudovala v Stredozemnom mori obchodnú sieť siahajúcu od

dnešného Libanonu až po južné Španielsko. Počas 2. a 1. tisícročia pred n. l. vybudovala pobrežné obchodné kolónie v Levante, v severnej Afrike, v dnešnom Taliansku a v Španielsku. Feničia nebola formálnou ríšou, skôr voľným zväzkom mestských štátov. Feničania boli zruční moreplavci a stavitelia lodí, takže obchodovali s luxusným tovarom, napríklad s cédrovým drevom, vínom, so slonovinou a s výrobkami zo skla. Niektoré druhy tovaru dovážali na severe až do Británie, kde ich pravdepodobne vymieňali za cín, ktorý sa tam ťažil. Feničanov najviac preslávil farbený textil. Najvyhľadávanejšou a najdrahšou farbou bola „tyrská fialová“, ktorá sa vyrábala z výlučkov morských slimákov a prvýkrát sa vyrobila v meste Týra (v dnešnom Libanone). Bola taká neúmerne drahá, že si ju mohla dovoliť iba elita. Fialová farba sa tak čoskoro začala spájať s kráľovským či cisárskym postom.

FENIČANIA BOLI ZNÁMI AKO ZDATNÍ
REMESELNÍCI A OBCHODNÍCI.

Napriek ekonomickej sile Feničanov sa ich najväčším príspevom k rozvoju Európy stala abeceda, ktorá sa používala od 11. storočia pred n. l. Na rozdiel od komplexných systémov, ktoré na

zaznamenávanie informácií využívali stovky rôznych piktogramov alebo hieroglyfov, abecedu Feničanov tvorilo iba dvadsaťdva písmen. Dala sa teda ľahšie naučiť a používať a neskôr sa stala základom väčšiny abecied na Západe vrátane rímskej i gréckej abecedy či cyriliky.

MYKÉNČANIA

Od roku 2200 pred n. l. začali do pevninského Grécka migrovať Indoeurópania. Vďaka svojim schopnostiam v boji a pri výrobe zbraní si dokázali zriadiť kmeňové monarchie. Potom si moc upevnili výstavbou opevnených citadel na strategických pozíciách po celom vidieku. Do roku 1600 pred n. l. sa už mnohé z nich rozrástli na mestá, ako napríklad Tirény, Pylos či Midea. Najdôležitejšou z týchto raných kolónií boli Mykény, po ktorých dostala meno aj celá civilizácia.

TERAKOTOVÉ FIGÚRY ŽENSKÝCH POSTÁV
Z OBDOBIA MYKÉNSKEJ KULTÚRY.

Na kopci na severovýchode Peloponézskeho polostrova bola postavená *akropola* (názov dostala podľa gréckeho slova označujúceho „najvyššie mesto“) a odtiaľ sa riadili okolité pláne. Chránená

bola impozantnými múrmi postavenými z kamenných blokov. Mykénčania tiež obchodovali so susednými národmi, napríklad s Minojcami, ktorí na nich, najmä na ich umenie, mali najvýznamnejší vplyv. V polovici 15. storočia pred n. l. Mykénčania dobyli Krétu a vystriedali Minojcov na pozícii dominantnej mocnosti v Egejskom mori. Svoje kolónie mali na Cypre, Rhodose, v Taliansku aj v Anatólii. Mykejský systém písma, dnes známy ako „lineárne písmo B“, sa šírilo po celom regióne. Využívalo okolo deväťdesiat rôznych znakov, ktoré predstavovali hlásky, a zároveň aj stovky obrazových znakov reprezentujúcich predmety.

Napriek svojej sile a bohatstvu začala mykejská civilizácia počas 13. a 12. storočia pred n. l. postupne upadať, stala sa nestabilnou, až sa napokon zrútila. Existuje mnoho teórií, ktoré vysvetľujú, prečo k tomu došlo. Jedna tvrdí, že príčinou bol vpád cudzej sily, či už Dórov zo severného Grécka alebo morských národov, námorných nájazdníkov, ktorí boli pohromou pre východné Stredomorie. Je tiež možné, že k úpadku Mykén prispeli prírodné katastrofy. Avšak bez ohľadu na príčiny, do roku 1100 pred n. l. už mykénska civilizácia ako dôležitá sila vymizla. Vytratil sa aj ich systém písma, keďže sa používal hlavne na administratívne účely pri zápisoch v paláci (lineárne písmo B lingvisti rozlúštili až v roku 1953). Nasledujúce tri storočia bol grécky svet chaotický, nestabilný a negramotný. Táto „doba temna“ sa skončila okolo roku 800 pred n. l. so vzostupom mestských štátov ako Atény a Sparta.

KELTI

Kelti boli indoeurópske kmene, ktoré osídlili celú Európu od Čierneho mora až po Atlantický oceán, pričom mali podobné jazyky a kultúru. Prví Kelti sa objavili v strednej Európe v 13. storočí pred n. l. Boli známi tým, že vyrábali a používali bronz. Svojich mŕtvych spaľovali a pochovávali v urnách. Vykopávky v Hallstatte v Rakúsku objavili bohaté nálezisko artefaktov a dokázali, že už okolo roku 700 pred n. l. spracúvali železo, ktoré bolo pevnejšie ako bronz. Vďaka lepším železným zbraniam a brneniu a tiež

schopnostiam v boji či pri jazde na koni ovládli väčšinu regiónu a nadviazali obchodné styky s Grékmi. Nasledujúcou fázou rozvoja keltskej kultúry bola „laténska kultúra“ (pomenovaná podľa náleziska La Tène vo Švajčiarsku), ktorá sa objavila v 5. storočí pred n. l. Ich osobitý a prepracovaný umelecký štýl charakterizovali abstraktné zvlnené a zatočené krivky. Veľkú hodnotu tiež prisudzovali hudbe a poézii. Hoci Kelti vybudovali niektoré veľké opevnené sídla, boli prevažne poľnohospodárskou spoločnosťou. Vo všeobecnosti ich viedli polodediční králi a elitná šľachta bojovníkov. Ich náboženské rituály a úkony viedli profesionálni kňazi nazývaní druidi. Obdobie medzi 5. a 1. storočím pred n. l. bolo obdobím najväčšej keltskej expanzie, počas ktorej založili niekoľko nezávislých kráľovstiev. Na juhu sa dostali až do Španielska, na severe do Británie a Írska, vpadli dokonca do Grécka a potom sa vypravili až do Anatólie. Vtrhli na Apeninský polostrov do oblasti južne od Álp a boli neustálou hrozbou tvoriacej sa Rímskej republiky, pričom Rím vyplienili v roku 390 pred n. l.

PREPRACOVANÁ GRAFIKA NA BOHATO ZDOBENEJ KELTSKEJ RITUÁLNEJ NÁDOBE Z GUNDESTRUPU (DNEŠNÉ DÁNSKO).

ZLATÝ VEK GRÉCKA

Okolo roku 800 pred n. l. sa grécka spoločnosť posunula od kmeňovej štruktúry k organizovaným mestským štátom (známym ako

poleis; v jednotnom čísle *polis*). Sprvoti išlo o oligarchie, ktorým dominovala trieda vlastníkov pozemkov nazývaná *aristoi* (doslova „najlepší“). Hoci bol každý z gréckych mestských štátov iný, množstvo charakteristík mali spoločných, napríklad občianstvo, otvorené trhovisko a miesto na zhromaždenia nazývané *agora*, verejné súdy, zverejnené zákonníky a synoikizmus (začlenenie okolitých dedín a vidieka). Starovekí Gréci boli polyteisti a na čele panteónu bohov bol Zeus. Každý mestský štát mal však vlastných bohov ochrancov a slávnosti, čo znamenalo, že náboženské zvyky boli v rôznych častiach Grécka odlišné. V *poleis* sa tradične podporoval militarizmus, ktorý mal slúžiť pri sebaobrane, no aj pri expanzii. Armády boli zväčša zložené z *hoplitov*, občanov – dobrovoľníkov mužského pohlavia, ktorí bojovali v tesnom šiku kopijí a štítov nazývanom falanga. Víťazstvo v boji záviselo od disciplíny a vzájomnej dôvery. Mnohé *poleis* mali vlastné vojnové loďstvo. Okolo 8. storočia pred n. l. už používali trojveslicu – dlhé štíhle plavidlo, ktoré primárne poháňali tri rady vesiel. Občania, ktorí si nemohli dovoliť kúpiť zbrane alebo brnenie, si odslúžili vojenskú službu ako veslári.

Najznámejším *polis* boli Atény, ktoré boli osídlené už okolo roku 3000 pred n. l. V roku 1200 pred n. l. bola za vlády Mykénčanov postavená slávna Akropola. Mesto sa neskôr rozrástlo, stalo sa dôležitým obchodným uzlom a dostalo pod svoju správu okolité územie (nazývané Atika). Vzrastajúce bohatstvo Atén viedlo k rozdeleniu ľudí na bohatých a chudobných a spôsobilo vnútorné pnutia, ktoré mestský štát doviedli na pokraj občianskej vojny. Aby sa jej predišlo, štátnik Solón (638 – 558 pred n. l.) v roku 594 pred n. l. napísal pre Atény novú demokratickú ústavu. Najchudobnejším občanom dávala právo voliť do *eklézie* (všeobecného zhromaždenia), ktorá určovala zahraničnú politiku, konala ako najvyšší súd a vymenúvala najvyšších predstaviteľov či generálov (ktorí boli vo všeobecnosti aristokratmi). Menej dôležitých predstaviteľov určoval žreb. *Eklézie* sa schádzali tri- alebo štyrikrát za mesiac a v 5. storočí pred n. l. už mali štyridsaťtisíc členov (na kvórum bolo potrebných šesťtisíc). Časom väčšina *poleis* začala kopírovať aténsky

model, v ktorom dospelí občania mužského pohlavia aktívne určovali štátnu politiku a podieľali sa na nej (Sparta bola významnou výnimkou). Hoci sa tento demokratický systém ukázal byť viac-menej stabilný, v krízových časoch sa dočasne chopil moci jednotlivec a vládol bez dodržiavania zákonov alebo ústavy – takýmto jednotlivcom sa hovorilo tyranom.

Mnohé grécke mestské štáty neboli v domovine spokojné a zriaďovali zámorské kolónie. Okolo Stredozemného a Čierneho mora bolo zriadených spolu vyše štyristo kolónií, ktoré šíрили grécky jazyk a kultúru. Dokonca aj po tom, čo politická moc gréckych mestských štátov upadla, ostával ich kultúrny vplyv výrazne citeľný.

Významní Európania:

Sokrates

(470/69 – 399 pred n. l.)

Grécka kultúra zanechala počas tohto obdobia trvajúcu stopu hlavne na poli filozofie. Jedným z prvých veľkých gréckych filozofov bol Sokrates, ktorý sa snažil hľadať odpovede na základné otázky, hlavne ako žiť „dobrý život“. Aténske úrady ho uznali vinným z toho, že kazil mládež a neveril v bohov. Odsúdili ho na smrť a napriek tomu, že ho jeho podporovatelia nabádali, aby ušiel do exilu, prijal trest a vypil smrteľnú dávku boľhlavu. Jeho nasledovník Platón (428/7 – 348/7 pred n. l.) tvrdil, že ľudia majú vrodenu schopnosť poznať dobro a zlo, a v roku 387 pred n. l. založil v Aténach akadémiu, školu filozofie. Jeden z jeho študentov, Aristoteles (384 – 322 pred n. l.), bol presvedčený, že svet by sa mal poznávať empiricky. Významným spôsobom tak ovplyvnil rozvoj vedeckého myslenia. Spolu sa táto trojica považuje za otcov západnej filozofie.

PERZSKÉ VOJNY

Koloniálna aktivita Grékov a ich zasahovanie v Malej Ázii spôsobili, že sa dostali do konfliktu s Perzskou ríšou, ktorá ovládala väčšinu Blízkeho východu. Odpoveďou Peržanov bolo, že v roku 490 pred n. l. napadli pevninské Grécko. Zakotvili pri Maratóne a pripravovali sa na pochod na Atény. Porazila ich však grécka armáda hoplitov, ktorá ich donútila k ústupu.

Peržania sa vrátili o desať rokov, v roku 480 pred n. l. Tentoraz zhromaždili masívnu armádu (starovekí historici tvrdili, že ich bolo dva a pol milióna, no to je nereálne; skutočný počet dosahoval asi desatinu z toho, no aj tak ide vzhľadom na vtedajšie pomery o obrovské číslo), ku ktorej sa pridala veľká flotila. Grécke mestské štáty zabudli na to, čo ich rozdeľovalo, a vytvorili spojeťstvo vedené Aténami a Spartou, ktoré malo odraziť votrelcov. Sedemtisícová grécka armáda vedená kráľom Leonidasom I. zo Sparty (zomrel v roku 480 pred n. l.) čelila v bitke pri Termopylách Peržanom, ktorí mali desaťnásobnú početnú prevahu. Pri obrane úzkeho horského priechodu dokázali vzdorovať nepriateľovi tri dni. To poskytlo Grékom čas na to, aby sa preskupili a pripravili silnejšie obranné pozície. Hoci Perzia Atény porazila, Grécko naďalej vzdorovalo. O mesiac neskôr grécka flotila tristosedemdesiatich lodí čelila takmer dvojnásobnej perzskej námornej presile v bitke pri Salamíne. Gréci umne vylákali Peržanov do úzkeho zálivu, kde sa ich početnosť stala nevýhodou a skončilo to pre nich katastrofou. O rok neskôr grécke armády porazili Peržanov na súši a opäť ich prinútili, aby sa vrátili domov.

Velenie Atén a Sparty sa nevedelo dohodnúť na ďalšom postupe. Sparta chcela s Peržanmi uzavrieť mier, kým Atény by najradšej pokračovali v boji v Malej Ázii. Z tohto dôvodu Atény vytvorili Délsky spolok, alianciu gréckych mestských štátov, ktoré mali na túto vec rovnaký názor, a pokračovali vo vojne s Perziou až do roku 449 pred n. l.

SPARTSKÉ KRÁĽOVSTVO

Sparta sa ako mestský štát objavila v 10. storočí pred n. l. a okolo roku 650 pred n. l. už predstavovala významnú silu. Na rozdiel od ostatných mestských štátov nemala demokratické zriadenie, ale dvoch dedičných kráľov. Časom však prestali byť natoľko vplyvní a konali skôr ako bábky. Do popredia sa dostala rada starších (*gerúzia*) a volení úradníci (*efori*). Sparta bola vysoko militarizovaná – od každého občana sa očakávalo, že bude bojovať. Keď dieťa dovŕšilo sedem rokov, začínal sa preň striktný režim vojenského výcviku (*agoge*) a vo veku dvadsať rokov boli mladíci zverbovaní do armády. Fyzický a bojový tréning absolvovali aj spartské ženy, ktoré viedli domácnosť, kým boli muži na bojovej výprave.

ATÉNSKE NÁMORNÉ SILY V PRÍSTAVE SYRAKÚZY
NA SICÍLII POČAS PELOPONÉZSKEJ VOJNY.

Napriek tomu, že Sparťania žili v úrodnom regióne, nepestovali si pre seba, ale nútili susedné obyvateľstvo, Heilótov, aby pracovalo na nich. Po právnej stránke neboli otrokmi, no keďže nemohli opustiť kraj, nebol v tom prakticky žiaden rozdiel. V 6. storočí pred n. l. bolo Heilótov desaťkrát toľko ako občanov Sparty.

Aby Sparťania udržiavali poriadok, zriadili tajnú políciu nazývanú *krypteia*, ktorá mala Heilótov sledovať a zabezpečiť, aby nevypuklo žiadne povstanie.

Po porážke Perzie ostávali v Grécku dva veľké mocenské bloky: Délsky spolok vedený Aténami a Peloponézsky spolok na čele so Spartou. Napätie medzi nimi viedlo k prvej peloponézskej vojne (460 – 445 pred n. l.). Druhý veľký konflikt nastal v roku 431 pred n. l. Sparťania postupovali cez vidiek okolo Atén, no nedokázali prelomiť hradby mesta. Vojna pokračovala až do roku 404 pred n. l., keď Sparta (iróniou bolo, že sa spojila s Perziou) porazila aténsku flotilu a donútila ju ku kapitulácii. To bola smrteľná rana pre politickú a ekonomickú dominanciu Atén. Sparta sa stala najväčšou silou v Grécku, no nedokázala si vynútiť v regióne stabilitu a medzi jednotlivými mestskými štátmi bežne vznikali vojny. To viedlo k mocenskému vákuu, ktoré zaplnil nástup Macedóncov.

VZNIK RÍMSKEJ REPUBLIKY

Rím, ktorý bol postavený na siedmich vrchoch na rieke Tiber, založil podľa legendy v roku 753 pred n. l. Romulus, ktorý sa stal aj jeho prvým kráľom. Monarchia Ríma nebola dedičná, kráľa určoval senát, zhromaždenie patricijov (urodzených majiteľov pozemkov). Kráľ Tarquinius Superbus (Tarkvinus Spupný, umrel v roku 495 pred n. l.) bol v roku 509 pred n. l. zvrhnutý v ľudovom povstaní, ktoré zmenilo zriadenie na republiku. Rímsky politický úrad bol založený na *cursus honorum*. Išlo o následnosť volených pozícií, na ktorých politici museli slúžiť, ak sa neskôr chceli stať konzulmi. Každý rok boli dvaja konzuli (ktorí sa mohli navzájom vetovať) zvolení do čela republiky. Tento systém nebol plne demokratický podľa moderných štandardov. Voliť mohli iba občania a podplácanie či zastrašovanie voličov bolo všadeprítomné.

Počas dvoch storočí od založenia sa Rímska republika rozšírila na celý Apeninský polostrov. Medzi 3. a 1. storočím pred n. l. ovládla Stredomorie, keď porazila Kartágo v púnskych vojnách a podmanila si aj Grécko, Sýriu a niektoré časti Malej Ázie. Na vzostupe

Ríma sa významným spôsobom podieľala vojenská sila. V začiatkoch tvorili rímsku armádu iba nepravidelné občianske milície, no ako Rím rástol, vytvoril si profesionálne vojsko. Generál a politik Gaius Marius (157 – 86 pred n. l.) spustil v roku 107 pred n. l. sériu reforiem týkajúcich sa armády. Štandardizoval výcvik i výzbroj a trval na tom, že veteráni majú po skončení služby dostať pozemok. Vďaka týmto novinkám vzniklo vycvičené a motivované stále vojsko. Ukázalo sa však, že ide o dvojsečnú zbraň – niektorí vojaci boli lojálnejší voči svojim generálom ako voči republike, čo nakoniec viedlo k občianskym nepokojom.

Medzi obyčajným ľuďom (plebejcami) a patricijmi existovali dlhodobé spory. To v roku 287 pred n. l. viedlo k vytvoreniu novej volenej pozície, tribúna, ktorého úlohou bolo zasadzovať sa v prospech plebejcov. Počas tridsiatych a dvadsiatych rokov 2. storočia pred n. l. zastávali tento post bratia Tiberius Gracchus (približne 169 – 133 pred n. l.) a Gaius Gracchus (154 – 121 pred n. l.) a snažili sa dosiahnuť reformy, ktoré mali pomôcť plebejcom. Hlavným bodom ich plánov bolo veľké prerozdelenie pozemkov, no podporovatelia patricijov zavraždili oboch bratov skôr, než sa im podarilo ich ciele dosiahnuť. Občianska politika sa zvrhla na súperenie medzi *optimátmi* – členmi elity, tradicionalistami – a *populármi*, ktorí sa zastávali bežných občanov.

Deväťdesiate a osemdesiate roky 1. storočia pred n. l. boli charakteristické nepokojmi. Vypukla tzv. sociálna vojna (91 – 88 pred n. l.), v ktorej sa mestá z Apeninského polostrova postavili Rímu, dovtedajšiemu spojencovi. Boli porazené, no aby sa zabránilo ďalším konfliktom, Rím poskytol väčšine spojencov občianstvo. Jedným z generálov, ktorí stáli na čele bojov, bol Sulla (približne 138 – 78 pred n. l.). V rokoch 88 až 80 pred n. l. bojoval v dvoch občianskych vojnách v snahe ovládnuť republiku a vykonával krvavé čistky, ktorými sa zbavoval politických protivníkov. Išlo o míľnik. Prvýkrát totiž došlo k tomu, že rímski vojaci bojovali proti sebe v bitkách, ktoré mali určený čas a miesto. Zároveň však nešlo o posledný takýto konflikt.